

ทางรอดของประเทศ : การปฏิรูปประเทศไทย

ประเวศ วะสี

ปาฐกถาในการประชุมวิชาการเรื่อง “ทางรอดของประเทศไทย” ครั้งที่ ๑

จัดโดย

สถาบันพระปกเกล้าร่วมกับสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และภาคี

๑๑ กันยายน ๒๕๕๒ โรงแรมรามารการ์เดนส์

ที่ต้องมาพูดกันถึงทางรอดของประเทศ ก็เพราะมีความรู้สึกกันทั่วไปว่า ประเทศไทย วิกฤตสุดๆ ทุกทางและสุดทางไป สุดทางไปหมายถึง สุดปัญญาที่จะแก้ไข เมื่อสุดทางไปแล้ว ก็เกิดความรุนแรงขนานใหญ่ จนอาจเป็นมิลลิวินาทีจนผู้คนล้มตายจำนวนมากถึงขนาด แล้วจึงเกิดปัญหาร่วม ตกลงกันได้ว่าเราจะไปสู่อะไรต่อไปได้อย่างไร

นั่นเป็นฉากทัศน์หนึ่งที่จะเกิดขึ้น แต่เราก็คงอยากเห็นฉากอื่นที่ดีกว่านั้น จึงมาพูดกัน ในวันนี้เรื่องทางรอดของประเทศ การจะเห็นทางรอดก็ควรทำความเข้าใจว่าวิกฤตอะไร และ สาเหตุจากอะไร

๑. วิกฤตการณ์คลื่นลูกที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผมเรียกวิกฤตการณ์ปัจจุบันว่า วิกฤตการณ์คลื่นลูกที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มา ๑๐ กว่าปี เป็นวิกฤตการณ์ที่รุนแรงที่สุดและ แก้ไขยากที่สุด เพราะเราไม่รู้สาเหตุคือใคร เพราะความซับซ้อนของมัน วิกฤตการณ์ครั้ง โบราณเป็นเรื่องตรงไปตรงมา ถ้าพม่ายกทัพมาก็ต้องการคนอย่างพระนเรศวรหรือพระเจ้าตาก นำคนไทยต่อสู้ แต่สังคมปัจจุบันเชื่อมโยงซับซ้อน เข้าใจได้ยากแก้ไขได้ยาก

แม้อาการมันจะออกมาว่าเป็นวิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตสังคม วิกฤตสิ่งแวดล้อม วิกฤต การเมือง แต่ลึกๆ แล้วเป็นวิกฤตแห่งความซับซ้อน ที่สังคมไทยไม่มีปัญญาพอที่จะเข้าใจและ เผชิญกับมันได้ ปัญหาที่ยากและซับซ้อนใช้อำนาจแก้ไม่ได้ ต้องใช้ปัญญา เมื่อยังพยายาม แก้ด้วยอำนาจ นอกจากแก้ไม่ได้แล้ว อำนาจมันยังปะทะกันเกิดความรุนแรง

๒. หลุมดำทางปัญญา ที่ปัญญาไม่พอก็เพราะสังคมไทยตกหลุมดำทางปัญญา หลุมดำ หมายถึง แรงดึงดูดมหาศาลที่กลืนกินทุกสิ่งทุกอย่างเข้าไปในตัวมันหมด หลุมดำทางปัญญา ของสังคมไทยล้อมรอบด้วยกำแพงที่หนาแน่น ๔ ด้าน กำแพง ๔ ด้านนี้หนาแน่นแข็งแรงที่ กักขังสติปัญญาของสังคมไว้อย่างหนาแน่น (รูปที่ ๑) กำแพง ๔ ด้านนั้นประกอบด้วย

(๓) ระบบเศรษฐกิจบริโภคนิยม

(๒) ระบบอำนาจรัฐรวมศูนย์

(๔) ระบบการศึกษาที่ไม่มี พลังทางปัญญา

(๑) สังคมแนวตั้ง

รูปที่ ๑ หลุมดำทางปัญญาของสังคมไทยที่ประกอบด้วยกำแพง ๔ ด้าน

(๑) **สังคมแนวตั้ง (Vertical society)** ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนข้างบนที่มีอำนาจกับคนข้างล่างที่ไม่มีอำนาจ สังคมแบบนี้ขาดศีลธรรมพื้นฐานคือ การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อขาดศีลธรรมพื้นฐานสิ่งดีงามต่างๆก็เกิดไม่ได้ เช่น ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ความเป็นธรรม สังคมทางตั้งจะมีการเรียนรู้น้อย มีสติปัญญาน้อยเพราะเป็นสังคมอำนาจ ในสังคมทางตั้ง เศรษฐกิจจะไม่ดี การเมืองจะไม่ดี และศีลธรรมจะไม่ดี ถึงแม้จะมีศาสนาดี เช่น พุทธศาสนา ศีลธรรมก็ไม่ดี เพราะศาสนาก็ถูกโครงสร้างทางตั้งเข้าครอบงำ

(๒) **ระบบอำนาจรัฐรวมศูนย์** ระบบอำนาจรัฐรวมศูนย์เป็นระบบที่ใช้อำนาจ ไม่ได้ใช้ปัญญา จึงมีการเรียนรู้น้อย ไม่มีสมรรถนะในการแก้ปัญหาใดๆ มีความฉ้อฉล คอร์รัปชันสูง ระบบอำนาจรัฐรวมศูนย์ดึงดูดนักธุรกิจการเมืองให้ยอมลงทุนมหาศาลเพื่อให้ได้อำนาจรัฐเมื่อได้ก็กินรวบ

(๓) **ระบบเศรษฐกิจบริโภคนิยม** ทำให้ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยห่างมากขึ้น ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม การทำลาย ความขัดแย้ง ความรุนแรง รวมทั้งความขัดแย้งทางการเมืองที่กำลังจะนำไปสู่ความรุนแรง

(๔) **ระบบการศึกษาที่ไม่มีพลังทางปัญญา** ระบบการศึกษาคงจะเป็นพลังทางปัญญาพาชาติออกจากวิกฤต แต่ระบบการศึกษาก็เป็นผลมาจากกำแพงอีก ๓ ด้าน (ดูรูปที่ ๑) ทำให้ไม่มีพลังทางปัญญา กำแพงแต่ละด้านล้วนหนาเตอะล้อมสังคมไทยไว้ใน “หลุมดำทางปัญญา” อย่างหนาแน่นออกมาไม่ได้ เหมือนไก่อยู่ในขัง

๓. สังคมไทยเหมือนไก่อยู่ในขัง รอวันเขาเอาไปเชือด แต่ยังจิตติกันรำไป เรื่อง “ไก่อยู่ในขัง” นี้พูดกันมานานพอสมควร “ขัง” คือโครงสร้างที่กักขังไก่ไว้ ภายในขังมันแคบและบีบรัด ไก่จึงกระทบกระทั่งจิตติกัน แต่ไม่ว่าตัวไหนจะชนะก็จะถูกนำไปเชือดทุกตัว

สังคมไทยมีปัญหาเชิงโครงสร้าง โครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรมอันหนาแน่น ความไม่เป็นธรรมนำไปสู่ความขัดแย้งและรุนแรง การต่อสู้กันภายใน “ขัง” แก้ปัญหาประเทศไม่ได้ ไม่ว่าฝ่ายใดจะชนะ (ชั่วคราว) จะแก้ปัญหาได้ต้องรวมตัวกันบินออกจาก “ขัง” หรือออกไปจากโครงสร้างที่บีบคั้นอันดำรงอยู่

๔. เมื่อสุดทางไปก็จะเกิดมิคสัญญีกลียุค หรือ ปฏิรูปใหญ่ วิกฤตใหญ่ประเทศไทยขณะนี้ไม่มีองค์กรหรือสถาบันใดจะถอดวิกฤตได้ เพราะความยากสลับซับซ้อนและการติดอยู่ในหลุมดำทางปัญญาดังกล่าวแล้ว

สภาพวิกฤตขณะนี้จึงดูเสมือนสุดทางไป เมื่อสุดทางไป (แบบเดิม) ก็จะมีการผุดบังเกิดของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ **หนึ่ง** เกิดมิคสัญญีกลียุค ฆ่าฟันกันล้มตายกันยกใหญ่ จนคนตายมากพอที่สังคมจะเกิด “จิตสำนึกใหม่” หรือ **สอง** สังคมเกิดจิตสำนึกใหม่ โดยไม่ต้องผ่านมิคสัญญีกลียุค แล้วปฏิรูปตัวเอง

๕. การปฏิรูปเป็นกลไกตามธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด ถ้าเราดูธรรมชาติของจุลชีพมันต้องใช้การ “ปฏิรูป” เพื่อความอยู่รอด เช่น เวลามันเผชิญสภาวะวิกฤตของมัน มันจะปฏิรูปดีเอ็นเอ หรืออาร์เอ็นเอ ที่เรียกว่ากลายพันธุ์ เพื่อความอยู่รอดของมัน อย่างไวรัสเอชไอวี เมื่อเข้าไปในร่างกายมันจะกลายพันธุ์ไปเรื่อย ๆ เพื่อหลบหลีกการถูกทำลายโดยระบบภูมิคุ้มกัน ประเทศก็เช่นเดียวกัน เมื่อเผชิญวิกฤตการณ์ก็ต้องปฏิรูปประเทศเพื่อความอยู่รอด

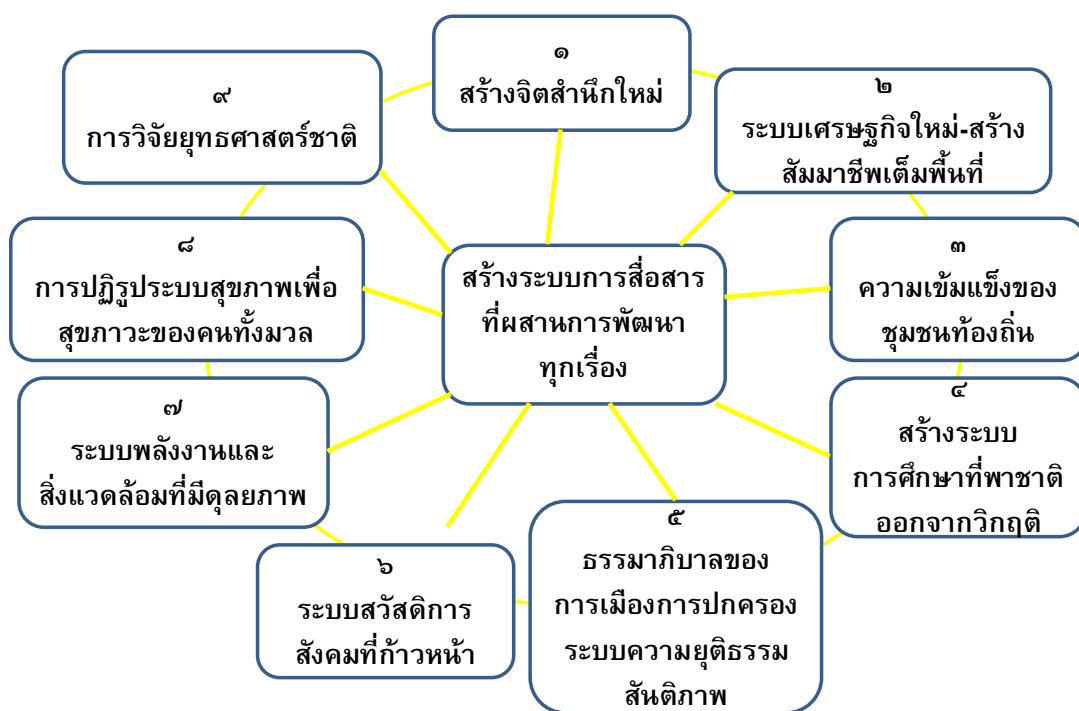
๖. ใก้ทั้งหมดต้องรวมตัวกันบินออกจากเข่ง คนไทยทั้งหมดต้องร่วมกันปฏิรูปประเทศไทย ใก้ตัวใดตัวหนึ่งมันจะบินออกจากเข่งก็ออกไม่ได้ เพราะกำลังไม่พอที่จะฝ่าความแน่นหนาของเข่งไปได้ฉันใด โครงสร้างวิกฤตอันแน่นหนาของประเทศไทยก็ฉันนั้น ที่ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง หรือสถาบันใดสถาบันหนึ่งจะฝ่าออกไปได้ นอกจากคนไทยทั้งหมดจะต้องร่วมกันปฏิรูปประเทศไทย คนไทยอยู่ในระบบอุปถัมภ์เสียจนเคย หวังว่าคนโน้นคนนี้จะมาช่วย หวังว่าพรรคโน้นพรรคนี้จะมาช่วย หวังว่าพระเจ้าอยู่หัวจะมาช่วย โครงสร้างวิกฤตการณ์มันแน่นหนายากเกินกว่าที่ใคร ๆ จะช่วยได้แล้ว คนไทยต้องเกิดจิตสำนึกใหม่ว่าเราทุกคนนั้นแหละจะต้องร่วมกันปฏิรูปประเทศไทย

๗. จิตสำนึกใหม่นั้นแหละคือพลังนิวเคลียร์ในตัวมนุษย์ มนุษย์ถูกมายาคติ และโครงสร้างต่าง ๆ ครอบงำจนความเป็นคนตกต่ำ มีจิตสำนึกเล็กลง แคบ ๆ ไม่มีพลัง จนแก้ปัญหาอะไรไม่ได้แต่จริง ๆ แล้วมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นคนและมีศักยภาพในการสร้างสรรค์ ถ้าวิกฤตการณ์ใหญ่ทำให้คนไทยเกิดจิตสำนึกใหม่ ก็จะเป็นคุณต่อประเทศเป็นอย่างยิ่ง เพราะจิตสำนึกใหม่จะให้พลังมหาศาลประดุจพลังนิวเคลียร์ในตัวมนุษย์ (Human nuclear energy) นักปราชญ์ฝรั่งหลายคนก็บอกว่ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้มีเพียงทางเดียวเท่านั้น คือ

การปฏิวัติจิตสำนึก (Consciousness Revolution) ขอให้ช่วยกันสนใจเรื่องการสร้างจิตสำนึกใหม่หรือการปฏิวัติจิตสำนึกในฐานะทำให้มนุษยชาติอยู่รอด และประเทศไทยอยู่รอด

๘. ปฏิรูปประเทศไทย ๑๐ เรื่องเชื่อมโยงกัน

การจะออกจากโครงสร้างวิกฤตการณ์อันหนาแน่น จะทำเพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่งไม่ได้ เพราะเรื่องทั้งหมดเชื่อมโยงกัน จึงต้องปฏิรูปแบบยกเครื่อง (Overhaul) คือ ทำทั้งหมดอย่างเชื่อมโยงกันอย่างน้อย ๑๐ เรื่องคือ (ดูรูปที่ ๒)

รูปที่ ๒ ปฏิรูปประเทศไทยอย่างน้อย ๑๐ เรื่องเชื่อมโยงกัน

ถ้าปฏิรูปประเทศไทยทั้ง ๑๐ เรื่อง อย่างเชื่อมโยงกัน ประเทศไทยจะมีพลังออกจากหลุมดำไปสู่จุดลงตัวใหม่ได้ แต่ละเรื่องเป็นเรื่องใหญ่ๆ และยากที่ต้องการบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน มาร่วมสร้างความเข้าใจและขับเคลื่อน

ระบบการสื่อสารที่ดี จะเป็นพลังปฏิรูปที่ยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะปฏิรูปจิตสำนึก เพื่อเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ดังกล่าวในข้อ ๗ ข้างต้น เครื่องมือสื่อสารเรามีมาก แต่ปัญญาที่จะใช้ประโยชน์มีน้อย ถ้ารัฐบาลฉลาดจะต้องมียุทธศาสตร์การสื่อสารที่ดี ที่เครื่องมือการสื่อสารทุกประเภททั้งของรัฐและเอกชนได้รับการนำมาใช้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย ภาคธุรกิจมีเครื่องมือและช่องทางการสื่อสารมหาศาล หากภาคธุรกิจเกิด

จิตสำนึกใหม่ ประเทศไทยจะอยู่รอดได้อย่างสบาย องค์กรวิชาชีพสื่อควรช่วยกันผลักดันให้มีการใช้ ยุทธศาสตร์การสื่อสารที่ดีเป็นเครื่องมือปฏิรูปประเทศ

๙. INN คือ โครงสร้างใหม่ที่คนไทยจะทำงานร่วมกัน

มายาคติอย่างหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยไม่มีพลังคือ การยึดติดเฉพาะ “ความเป็นทางการ” ความเป็นทางการของเราคือ แท่งอำนาจทางราชการ (รูปที่ ๓ ก) แท่งอำนาจใช้อำนาจมากกว่าปัญญา จึงไม่มีพลังในการแก้ปัญหาที่ยากและซับซ้อน รัฐบาลใช้กลไกที่เป็นทางการเท่านั้น จึงไม่มีรัฐบาลใดแก้ปัญหของประเทศได้ โครงสร้างการทำงานใหม่ คือ INN

I = Individual หรือปัจเจกบุคคลที่มีจิตสำนึกในศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของตนเอง แล้วลงมือทำอะไรดีๆ

N = Nodes หรือการรวมกลุ่มกัน สี่ห้าห้าคนหรือหกเจ็ดคน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน รวมตัวกันทำเรื่องดีๆ ที่กลุ่มสนใจ มีกลุ่มที่หลากหลายเต็มประเทศ

N = Networks หรือเครือข่ายเชื่อมโยงกันระหว่างบุคคลและเครือข่าย

โครงสร้าง INN นี้คนทุกคนจะมีความหมาย มีความเสมอภาคไม่มีใครมีอำนาจเหนือใคร มีภราดรภาพ จึงให้ความสุขอย่างยั่งยืน และมีพลังของความสำเร็จสูง ทั้งนี้โดยไม่เป็นอุปสรรคต่อคนในโครงสร้างทางดิ่ง เพราะสามารถเชื่อมโยงกันได้และทำให้โครงสร้างที่เป็นการทำงานได้ดีขึ้น

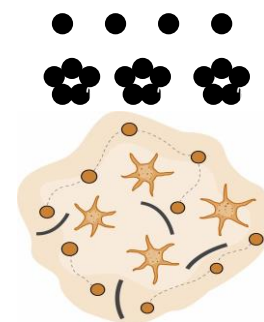
INN เป็นโครงสร้างที่คนไทยทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกองค์กร ทุกสถาบัน จะร่วมปฏิรูปประเทศไทย ทั้งที่แยกกันทำ และเชื่อมโยงกันทำให้เต็มประเทศ ก็จะสามารถทำเรื่องยากๆ เช่น การปฏิรูปประเทศไทยได้

(ก) ระบบราชการเป็นแท่งอำนาจ
ที่ใช้อำนาจมากกว่าปัญญา
จึงไม่มีพลังในการแก้ปัญหา
ที่ยากและซับซ้อน

I = Individual ปัจเจกบุคคล
N = Nodes = กลุ่ม
N = Networks = เครือข่าย

(ข) โครงสร้าง INN

รูปที่ ๓ โครงสร้างที่ไม่มีพลัง (ก) กับโครงสร้าง INN (ข)

๑๐. เรื่องเฉพาะหน้าคือการป้องกันความรุนแรง

การปฏิรูปประเทศนั้น เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา เพราะฉะนั้นเรื่องเฉพาะหน้าก็ต้องป้องกันความรุนแรงไว้ก่อนเพื่อให้เวลาประเทศไทย จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนทุกฝ่ายที่จะต้องป้องกันความรุนแรงทุกวิถีทาง วิธีหนึ่งคือการสร้างกรอบ กติกา และกลไก ที่สังคมจะเข้ามามีส่วนในการควบคุม

ไม่ว่าชาติใดๆ จะเป็นอย่างไร ก็สามารถไปเล่นฟุตบอลกันได้ทั่วโลก ในการเล่นฟุตบอลมีกรอบ กติกา และกลไกที่ชัดเจน กรอบคือสนามว่าเราจะเล่นกันเฉพาะในสนามนี้เท่านั้นไม่เล่นนอกกรอบ กติกา เช่น จะไม่ชกกัน ไม่ต่อกัน ไม่ถ่มน้ำลายรดกัน ฯลฯ กลไกก็คือมีกรรมการและผู้กำกับเส้น กรรมการและผู้กำกับเส้นอาจโกงได้ แต่ทำไม่ได้เพราะมีคนดูทั้งสนามและที่บ้านที่รู้กรอบกติกา และกลไก คอยกำกับอีกที่หนึ่ง

ฉะนั้น ควรจะเชิญทุกฝ่ายมาร่วมกันกำหนดกรอบ กติกา และกลไกในการควบคุมการชุมนุมทางการเมือง เพื่อป้องกันการทำนอกกรอบ นอกกติกา และกำหนดกลไกที่จะป้องกันและระงับการทำนอกกรอบ นอกกติกา สังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างและกำกับให้เป็นไปตามกรอบ และกติกา

สถาบันพระปกเกล้าร่วมกับสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและเครือข่ายสันติวิธี อาจเป็นเจ้าภาพจัดให้มีการทำกรอบ กติกา และกลไกป้องกันความรุนแรงดังกล่าว แล้วมีการสื่อสารอย่างทั่วถึงให้มีการปฏิบัติให้เป็นไปตามนั้น เครือข่ายสันติวิธีควรจะมีมาตรการอื่นๆ อีกที่จะป้องกันความรุนแรง สื่อมวลชนควรให้กำลังใจเครือข่ายสันติวิธีให้ทำงานให้เข้มแข็ง

โดยสรุปทางรอดของประเทศคือ การป้องกันความรุนแรงและการปฏิรูปประเทศไทยโดยคนทั้งมวล อันที่จริงประเทศไทยมีทุนหรือทรัพยากรต่างๆ อย่างมหาศาล มากเกินพอที่จะสร้างสุขภาวะสำหรับคนทั้งมวล เราสามารถสร้างประเทศไทยให้เป็นประเทศที่น่าอยู่ที่สุดในโลกได้

คงไม่มีรัฐบาลใดที่สามารถทำได้

แต่คนไทยทั้งมวลร่วมกันสามารถสร้างประเทศไทยให้เป็นประเทศที่น่าอยู่ที่สุดในโลกได้
